

Тема 6 СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ МІСТА

6.1 Зона громадської забудови

Сельбищні території призначені для створення сприятливого життєвого середовища, яке має відповідати соціальним, екологічним та містобудівним умовам, що забезпечують процеси життєдіяльності населення, пов'язані з його демографічним і соціальним відтворенням.

Загальним принципом формування сельбищної території є забезпечення соціально-культурних потреб при раціональному використанні міських земель.

Архітектурно-планувальну організацію сельбищної території необхідно проводити пов'язуючи з іншими значними видами міських територій – виробничою, ландшафтною та рекреаційною.

Установи та організації громадського обслуговування слід розміщувати на територіях, наближених до місць проживання і роботи населення, у складі громадських центрів (концентрованого розташування закладів і підприємств обслуговування населення) та в ув'язці з системою громадського пасажирського транспорту, з урахуванням транспортної доступності до об'єктів громадського обслуговування і формувати як зону громадської забудови.

Зону громадської забудови слід формувати як функціонально-просторову систему центрів – багатофункціональних та спеціалізованих, які є органічно пов'язаними з соціально-планувальною структурою населеного пункту.

Громадську забудову слід формувати:

- у місцях найбільшої концентрації населення, що перебуває у денний час;
- у межах центру міста та інших населених пунктів уздовж головних вулиць і площ.

У *малих містах* слід створювати єдиний громадський центр міста (рис. 6.1).

Рисунок 6.1 – Приклади планувальної моделі розміщення громадських центрів і установ обслуговування в малих містах

У *середніх і великих містах*, сельбищна територія яких поділяється на житлові або планувальні райони, функції громадського центру можуть поєднуватись з функціями громадського центру одного із житлових або планувальних районів (рис. 6.2).

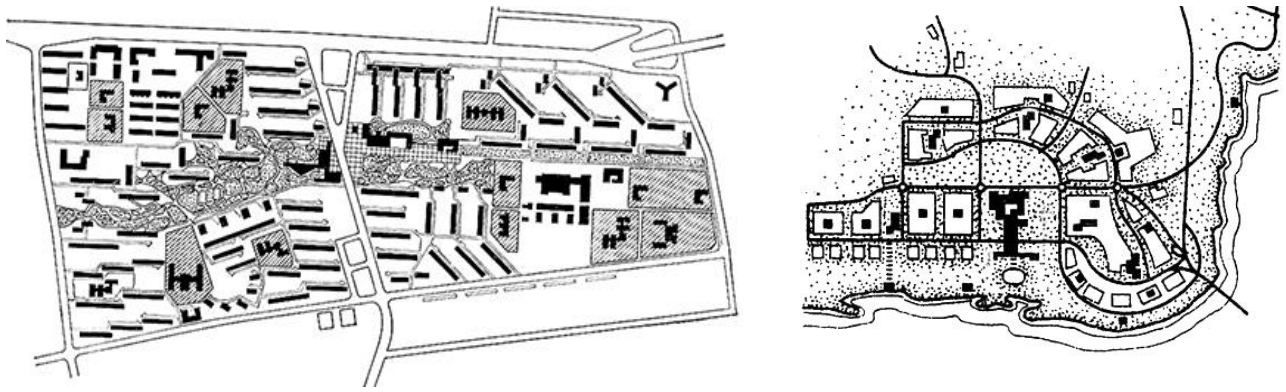
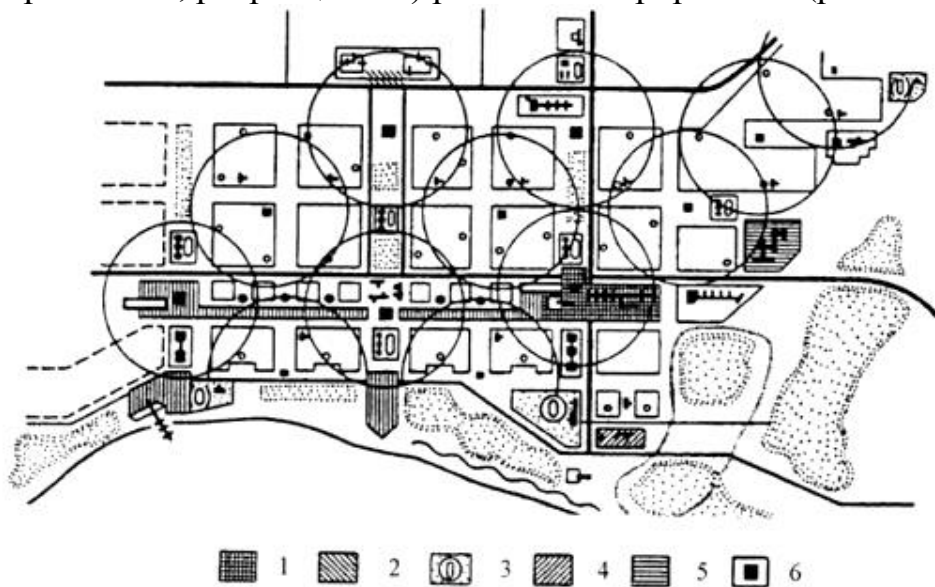

Рисунок 6.2 – Планувальна модель розміщення громадських центрів і установ обслуговування в середніх і великих містах

У *найкрупніших* та *крупних містах* зони громадської забудови слід формувати у вигляді системи загальноміського центру, яка крім центрального ядра складається також з громадських центрів планувальних зон та центрів житлових (виробничих, рекреаційних) районів і мікрорайонів (рис. 6.3).

1 – ядро центру міста; 2 – центр промислового району; 3 – зона відпочинку і спортивний центр; 4 – дитячий центр; 5 – медичний центр; 6 – центри обслуговування в житлових районах і мікрорайонах

Рисунок 6.3 – Планувальна модель розміщення громадських центрів і установ обслуговування в крупному місті

Громадський центр, в залежності від величини міста, доцільно формувати або як площу, або як групу площ, поєднаних головною вулицею, серед яких визначається головна площа.

До складу громадських центрів планувальних зон, крім установ і організацій обслуговування, слід включати адміністративні будівлі, бізнес-центри, об'єкти транспортної інфраструктури (транспортно-пересадочні вузли, пішохідні зони, території зберігання транспортних засобів тощо), а також земельні ділянки, призначені для розташування житлових будинків.

В міських та крупних сільських населених пунктах громадські центри виконують функції міжселенного обслуговування.

Загальноміські центри за формою планів можуть бути: компактними, лінійними (хрестоподібними) і зіркоподібними.

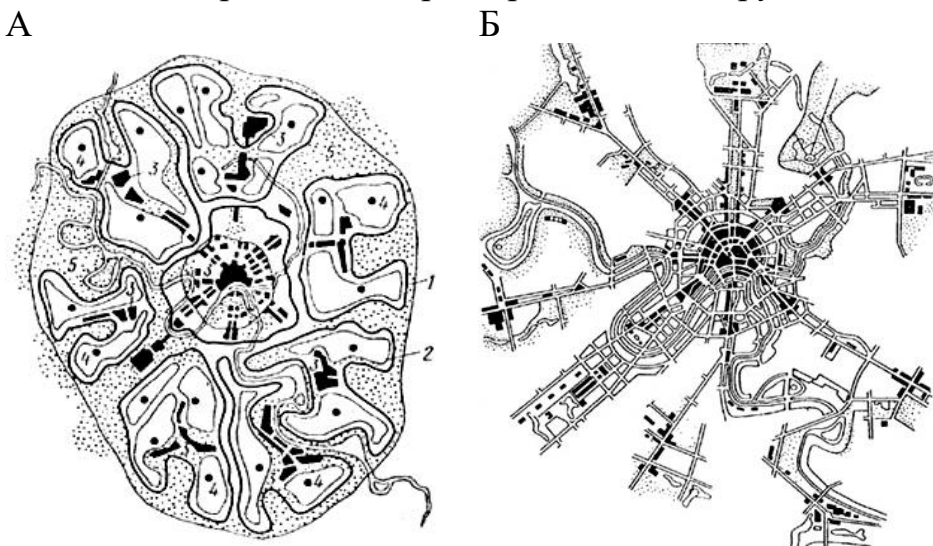
Компактний план – це план, коли територія громадського центру розміщується на єдиній ділянці, де всі елементи центру розташовуються компактно, тобто близько один від одного. Характерно для малих, середніх і центральних районів великих міст. Найпростіший тип компактного центру – пішохідна площа, забудована по периметру. Таке рішення є зручним для користування населенням міста, оскільки відстані між об'єктами невеликі, тому не потрібний транспорт (рис. 6.1).

Лінійний (чи хрестоподібний) – план, при якому територія громадського центру витягнута в лінію або у вигляді хреста. При цьому елементи центру можуть бути значно відокремлені один від одного (особливо при великій протяжності плану). У найпростішому вигляді лінійний центр може являти собою головну вулицю міста чи району з магазинами, культурно-видовищними й адміністративними установами, що особливо характерно для великих міст. Таке рішення збільшує стикання центру з житловими кварталами, тобто наближує його до місць проживання, має можливість наступного розвитку центру (рис. 6.4).

Рисунок 6.4 – Приклади лінійної структури громадського центру міста

Зіркоподібний план – план, при якому загальноміський центр складається з декількох центрів планувальних районів. Елементи вилучені на дуже великі відстані. Таке рішення є характерним для найкрупніших міст (рис. 6.5).

А – планувальна структура; Б – схема загальноміського центру; 1 – межі планувальних зон; 2 – те ж, районів; 3 – центральний район і центри планувальних зон; 4 – центри планувальних районів; 5 – зелені насадження загальноміського користування

Рисунок 6.5 – Система центрів великого міста

Території багатофункціональних громадських центрів у населених пунктах приймаються з урахуванням його величини, функціонально-планувальної структури, історичних особливостей формування міського плану, ландшафтно-природних особливостей, а також ролі міста в системі розселення.

Площу багатофункціонального загальноміського центру слід визначати відповідно до укрупнених показників:

- для найкрупніших, крупних і великих міст – від 3,5 м²/особу до 5 м²/особу;
- для середніх міст – від 5 м²/особу до 10 м²/особу;
- для малих міських та сільських населених пунктів – від 10 м²/особу до 20 м²/особу.

Загальну площу території громадських центрів у планувальних зонах найкрупніших, крупних міст слід приймати:

- за чисельності населення планувальної зони до 200 тис. осіб – від 15 га до 20 га;
- за чисельності населення від 200 до 500 тис. осіб – від 20 га до 30 га;
- за чисельності населення понад 500 тис. осіб – від 30 га до 60 га.

Найважливіша умова правильного розміщення громадського центру – наявність транспортного зв'язку з сусідніми районами і центром міста, з промисловою зоною, зоною відпочинку. Громадські центри рекомендується розміщувати поблизу точок виходу основних пішохідних шляхів району до транспортних магістралей. У всіх випадках, однак, слід прагнути до такої організації ділянки центру, яка зводила б до мінімуму необхідність переходу вулиць з інтенсивним рухом транспорту.

У крупних і найкрупніших містах з метою розвантаження центральних районів і наближення обслуговування до населення частину об'єктів міського значення доцільно розташовувати в центрах планувальних районів і навіть в житлових районах.

Крім того, прагнення уникнути надмірного перевантаження основних громадських центрів привело до ідеї створення міських громадських центрів спеціалізованого призначення. Спеціалізовані центри, створювані на основі спортивних, рекреаційно-оздоровчих, лікувальних, навчально-наукових, науково-виробничих, культурно-освітніх та інших установ і об'єктів, які потребують великих територій, можуть бути сформовані в будь-якому планувальному районі (зоні) міста. Ті з них, які вимагають великих майданчиків для свого розвитку, слід розміщувати в периферійних планувальних районах (зонах), на в'їздах в місто і в приміській зоні.

6.2 Установи та організації громадського обслуговування

Установи обслуговування повинні бути організовані в єдину систему, що охоплює всю територію міста, тобто території житлової забудови, місця прикладання праці і зони масового відпочинку, з урахуванням особливостей обслуговування в кожній з цих зон і їх взаємозв'язку.

В основу організації комплексної системи обслуговування покладено східчаста структура – всі установи обслуговування поділяються на установи повсякденного, періодичного та епізодичного чи унікального обслуговування.

У житлових мікрорайонах слід формувати первинні центри з розміщенням об'єктів *повсякденного обслуговування*; на рівні житлових районів і районних

центрів, центрів об'єднаних територіальних громад – **періодичного обслуговування**; на рівні міст, районних, міжрайонних, регіональних, міжрегіональних і республіканських центрів – **епізодичного** чи **унікального обслуговування** (рис. 6.6).

До установ повсякденного користування відносяться: школи, дитячі садки, магазини, підприємства торгівлі і т. ін.

До установ періодичного користування відносяться: клуби, кінотеатри, бібліотеки, універсальні зали, магазини, районні адміністративні установи і ін.

До установ, що покликані задовольняти епізодичні потреби населення відносяться: адміністративні, культурно-побутові та установи загальноміського значення, це: міськрада, головпоштамт, театри, універсальні магазини, музеї, салони, виставкові зали і т. п.

У житловому районі міста, районному центрі, центрі об'єднаної територіальної громади, доцільно формувати освітні і госпітальні округи, з відповідними взаємопов'язаними установами та організаціями громадського обслуговування.

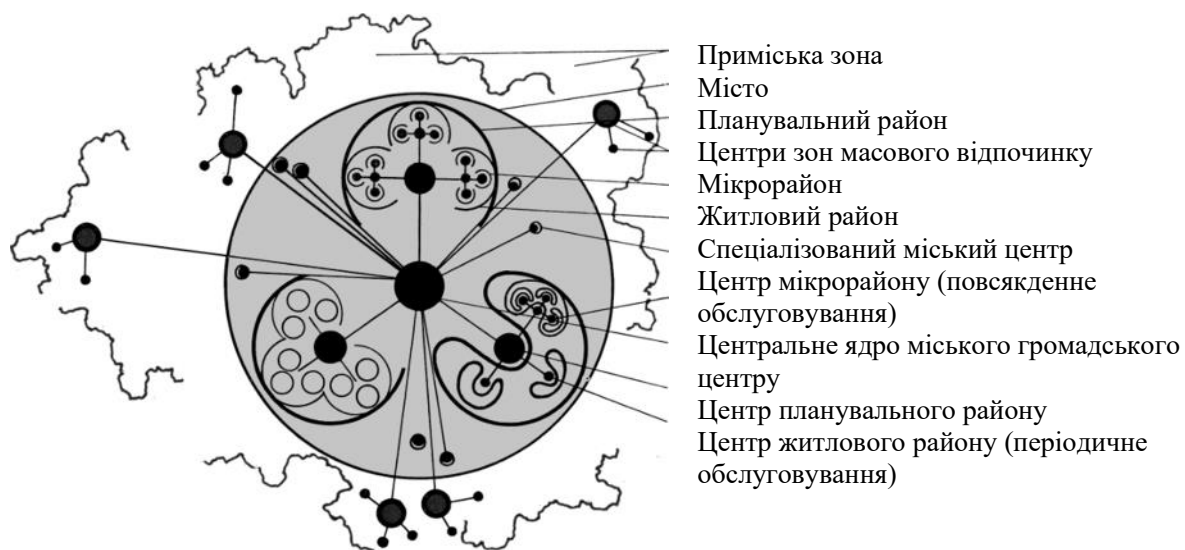

Рисунок 6.6 – Система обслуговування міста

Формування найвищого рівня системи громадського обслуговування перш за все залежить від величини структурного елемента або величини міста:

- у малих населених пунктах, мікрорайонах міст – повсякденного обслуговування в межах 15 хв пішохідної доступності;

- в центрах об'єднаних територіальних громад, районів та районів у містах – періодичного обслуговування, в межах пішохідної або транспортної доступності з витратами часу до 30 хв;

- у містах – переважно центрах районних систем розселення, з кількістю населення до 250 тис. осіб – періодичного обслуговування, з витратами часу до 45 хв транспортної доступності;

- у містах – переважно центрах обласних систем розселення, з чисельністю 250-500 тис. осіб – епізодичного та періодичного обслуговування, з витратами часу до 60 хв транспортної доступності;

- в містах – центрах міжобласних систем розселення, з кількістю населення понад 500 тис. осіб – унікального обслуговування, з витратами часу до 90 хв транспортної доступності.

Об'єкти громадського обслуговування у селищах, селах слід розмішувати з розрахунку забезпечення жителів кожного населеного пункту повсякденними послугами в межах пішохідної доступності не більше 30 хв. Забезпечення об'єктами більш високого рівня обслуговування слід передбачати на групу сільських населених пунктів. Для організації обслуговування, крім будівель, слід передбачати пересувні засоби і споруди сезонного використання з визначенням відповідних територій.

Межі доступності повинні також враховувати величину максимально допустимих радіусів обслуговування установ та організацій відповідно табл. 6.1 [12, додаток Е.5].

Таблиця 6.1 – Величина максимально допустимих радіусів обслуговування установ та організацій

Установи та організації громадського обслуговування	Радіус обслуговування, м
Заклади дошкільної освіти*: - у містах з багатоповерховою забудовою;	300
- у сільських населених пунктах і містах, з одно- і двоповерховою забудовою	500
Заклади загальної середньої освіти*	Початкова школа, гімназія – до 800; ліцей – до 2000
Заклади дошкільної освіти, об'єднані з початковою школою: - у містах з багатоповерховою забудовою;	300
- у сільських населених пунктах і містах, за одно-, двоповерховою забудовою	500
Заклади позашкільної освіти житлових районів	750-1500
Приміщення для фізкультурно-оздоровчих занять та дозвілля**	1500
Приміщення, будинки для творчості і спорту учнів у житлових районах	1500
Культурно-видовищні центри житлових районів	1500
Фізкультурно-спортивні центри житлових районів	1500
Аптеки у містах	500
Те саме з одно- і двоповерховою забудовою	800
Підприємства торгівлі, харчування (заклади ресторанного господарства) і побутового обслуговування місцевого значення: - у містах з багатоповерховою забудовою;	500
- те саме одно-, двоповерховою забудовою;	800
- у сільських населених пунктах	2000
Відділення зв'язку та філії банківських установ	500
* Вказаний радіус обслуговування не поширюється на спеціалізовані, спеціальні й санаторні заклади дошкільної та загальної середньої освіти, навчально-реабілітаційні центри. Маршрути підходів учнів до закладів загальної середньої освіти з початковими класами не повинні перетинати проїзну частину магістральних вулиць в одному рівні з транспортом. У сільській місцевості радіус пішохідної доступності початкових шкіл не повинен перевищувати 2 км і не більше 15 хв в один бік при транспортному забезпеченні учнів. Максимальний радіус обслуговування учнів гімназій, ліцеїв слід приймати не більше 15 км. Заклади дошкільної освіти розміщуються у сільських населених пунктах, де є 12 і більше дітей дошкільного віку. Для обслуговування сіл з меншою кількістю дітей організовується підвезення дітей спеціальним транспортом до найближчих більш великих сіл. У сільській місцевості радіус пішохідно-транспортної доступності закладів дошкільної освіти не повинен перевищувати 15 хв.	
** Доступність фізкультурно-спортивних споруд міського значення не повинна перевищувати 30 хв.	

Під час розрахунку кількості, складу та місткості об'єктів громадського обслуговування у містах – центрах систем розселення – слід додатково враховувати кількість населення, що прибуває з інших населених пунктів, розташованих в зоні, обмеженій витратами часу на пересування до відповідних центрів згідно з нормами ДБН [12, додаток Е.2]. В історичних містах слід враховувати очікувану кількість туристів, у курортних містах – неорганізовано відпочиваючих.

Питомий розмір територій, зайнятих власне під громадські функції, визначається залежно від значення громадського центру, класифікації населеного пункту. Ця величина відносно території центру може коливатися від 60 % до 70 % для центрального ядра загальноміського центру, та від 15 % до 20 % для центрів повсякденного та періодичного обслуговування.

Розвиток загальноміських центрів може здійснюватися шляхом реконструкції і технічного переоснащення громадських будинків, перепрофілювання існуючих об'єктів, будівництва нових об'єктів; суміщення об'єктів різного типу, розміщення об'єктів повсякденного та періодичного обслуговування у вбудовано-прибудованих приміщеннях, в тому числі у перших поверхах житлових будинків.

6.3 Структура і функції міського центру

Центр є найважливішим вузлом міста, що зв'язує всі складові його частини.

Загальноміський центр треба розвивати як поліфункціональну систему, яка включає в себе різні функції: - управління; - громадську, ділову, культурно-освітню та культурно-видовищну; - торгівельну; - громадське харчування, побутове та комунальне обслуговування; - зв'язок, транспорт, житло, відпочинок, туризм.

У дні свят це місце масового гуляння і відпочинку городян, зосередження суспільного і культурного життя, місце об'єднання господарської діяльності міського населення в залежності від призначення міста, населення району, області, краю або країни.

Функціональне зонування загальноміських центрів і взаємозв'язок громадських будівель в містах, різних за величиною, природними умовами, планувальній структурі, ґрунтуючись на загальних принципах, отримують різноманітне просторове рішення (рис. 6.7-6.8).

Зона адміністративних, громадський і ділових установ може ділитися на дві частини:

- адміністративно-громадську, що включає будівлі адміністративних, громадських, партійних, профспілкових органів, творчих організацій, відкриті простори для демонстрацій і народних свят;
- адміністративно-ділову, що включає будівлі контор, проектних і вишукувальних організацій, трестів та ін.

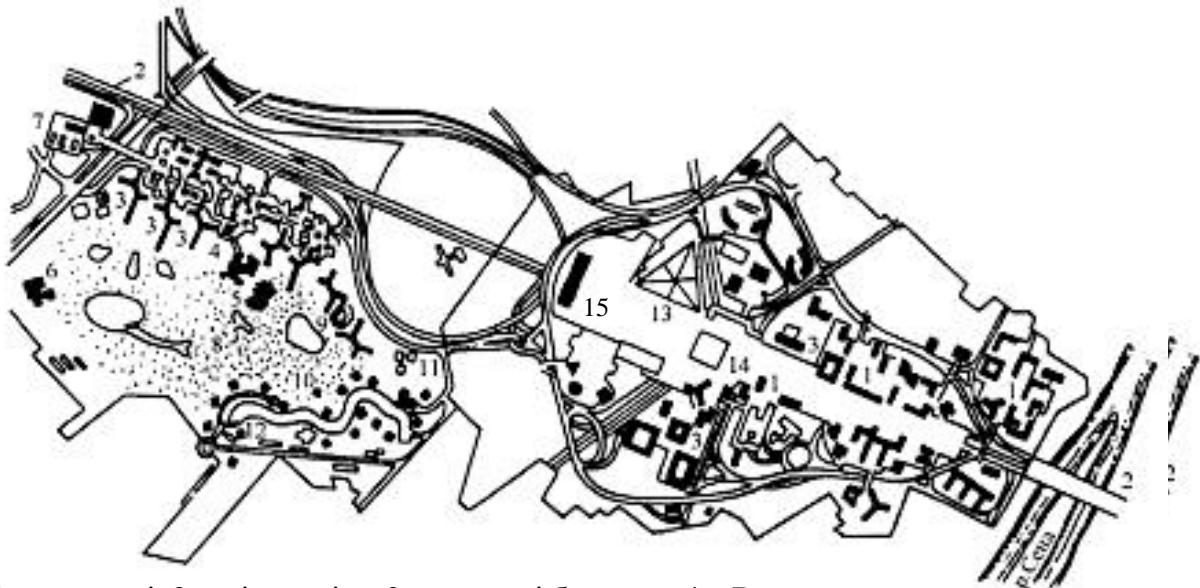
Науково-дослідні установи, коледжі та вищі навчальні заклади, в залежності від їх числа і характеру можуть формувати самостійні зони, або як окремі об'єкти розміщуватися в інших зонах.

Найбільш зручними місцями розміщення великих торгових і громадських споруд є пересадочні вузли та пункти зупинки, розташовані поблизу зосередження місць прикладання праці. Розташування різних супермаркетів найбільш доцільне на відокремлених територіях, що мають велику площу для короткочасних стоянок автомобілів, але зручно поєднані до міських магістралей.

Ресторани, кафе, закусочні, їдальні, виставкові приміщення, танцювальні зали розміщуються у всіх зонах з урахуванням специфіки функціонування будівель, які формують зону, чисельності працюючих і осіб, що тимчасово перебувають в зонах.

Спортивні споруди або формують самостійну зону, або розміщуються у відомому видаленні від центру на найбільш сприятливих за природними умовами територіях, у зв'язку з міськими парками і водоймами. При видаленні від центру міста міського стадіону, пов'язаного з парком або водним басейном, споруди, якими населення користується цілий рік і в вечірній час (спортивні зали, зимові плавальні басейни, штучні катки та ін.), розташовувати в громадських центрах, наближено до місць проживання, або пов'язуючи їх з культурно-видовищними комплексами (Палац спорту).

Палаці молоді, міські та обласні дитячі технічні станції, станції юних натуралістів і туристів, особливо в малих містах та містах середньої величини, розміщують в загальноміських центрах, враховуючи найкращу доступність центру міста при відсутності розвиненого міського транспорту. У великих і крупних містах комплекси позашкільних установ доцільно розміщувати в складі громадських центрів житлових районів або у вигляді спеціалізованих центрів, пов'язаних з парками і що мають гарну транспортну доступність.

1 – бюро, готелі; 2 – міська вісь; 3 – житлові будинки; 4 – Вища школа декоративних мистецтв; 5 – Вища архітектурна школа; 6 – будинок культури; 7 – префектура; 8 – парк; 9 – Будинок молодих музикантів; 10 – висотні житлові будинки; 11 – шкільний комплекс; 12 – будинок для людей похилого віку; 13 – Виставковий павільйон центру промисловості і техніки; 14 – форум зони А (різні адміністративні та службові приміщення); 15 – Велика арка Ля Дефанс або «Голова Дефанса», арх. О. фон Спрекельсен

Рисунок 6.7 – Схема генерального плану забудови ділового району Ля Дефанс в Парижі

Рисунок 6.8 – Діловий район Ля Дефанс в Парижі (приклад рішення сучасної організації громадського центру)